

TID&SMYCKENS

*egen lista över världens
mest sällsynta ädelstenar*

SAMMANSTÄLLD AV
JOHANNE ORSTADIUS

MÅNGA HAR FÖRSÖKT SKAPA en lista över världens sällsyntaste ädelstenar. Till och med Discovery Channel har en.

Men alltför ofta accepteras hårdheter som är lägre än de som brukar karaktärisera en ädelsten, och därmed finns ett hav av fascinerande stensorter att välja bland. Listorna brukar därför få ett stort mått av godtycklighet.

TID&SMYCKEN LÖSER DET genom att applicera en klassisk gräns – inget under 7 i hårdhet får vara med – och skapar härigenom (vår version av) världens 10 sällsyntaste ädelstenar (för guldsmeden).

BARA ÄDELSTENAR som är möjliga att få tag i på dagens ädelstensmarknad är tillåtna.

Alla nedanstående stenar existerar i någon mån på dagens ädelstensmarknad.

10. Jeremejevite

MED SINA VACKRA BLÅ KRISTALLER från de öde vidderna i Namibias Erongoregion, har jeremejeviten uppnått närmast legendstatus bland ädelstenar. Jeremejevite kristaller sträcker sig från färglöst till ljust lila eller blå, och har en hårdhet på upp till 7,5.

Kristallerna hittas ofta kringströdda på fälten i Erongo, frigiorda genom tider av kraftigt regn och vind, som eroderar fram dem ur berget. De mycket sällsynta fasettslipade stenarna överstiger sällan en halv carat i vikt, men är i sin himmelsblå färg vackra och lämpar sig väl för smycken.

Sannolikt kommer jeremejeviten dock aldrig att bli tillräckligt vanlig för att allmänheten ska få en skymt av den.

9. Serendibite

SERENDIBIT AV ÄDELSTENSKVALITET hittades i tre exemplar på Sri Lanka redan 1902. Upptäckaren, D.P. Gunasekara, namngav den efter en gammal benämning på Sri Lanka: Serendib. Längre var dessa tre exemplar allt som fanns av serendibiten. Den minsta av dem såldes för 14 300 dollar per carat.

I början av 2000-talet förändrades förutsättningarna genom ett fynd i ädelstenarnas mecka: Mogokdalen i Burma, en plats mest känt för att producera världens finaste rubiner.

Här hittades flera jämförelsevis stora fynd av märkliga serendibiter, så mörka att de i normalt ljus ser ut att vara svarta, men i starkt ljus visar sig vara genomskinliga och blågröna.

8. Taaffeite

ÅR 1945 fann greve Edward Charles Richard Taaffe ett underligt exemplar av ädelstenen spinell bland ett parti gamla smycken. Den bleklila spinellen uppvisade nämligen något spineller inte borde ha: dubbelbrytning.

Stenen identifierades snart som en ny ädelstentyp: taaffeite – uttalat taafit. En rush startade när ädelstensägare världen över undersökte sina spineller i jakt på en taaffeitskatt, men det dröjde hela fyra år innan ytterligare en taaffeite lokaliserades. År 1980 hade man fortfarande bara påträffat 10 exemplar, men slutligen kom genombrottet i Tanzania år 1996. Ett mycket tunt men stabilt flöde av taaffeite började nå ädelstensmarknaden.

Innan 2004, då den första perfekta kristallen hittades, hade man fortfarande ingen aning om vilket kristallsystem taaffeite tillhörde. Hårdheten är 8,5. Priserna varierar mellan 500 och 4000 dollar per carat, och alla slipade taaffeiter, funna fram till dags datum, skulle förmodligen rymmas i en tekopp.

7. Painite

EFTER DEN FÖRSTA UPPTÄCKTEN år 1951 sågs painite länge som den sällsyntaste stenen på jorden. I decennier kände man bara till två exemplar.

De senaste åren har fler hålrum med painitekristaller hittats i burmesiska Mogokdalen, och idag existerar sannolikt minst tusen slipade ädelstenar.

Priset på en painite bestäms av transparens och färg. Ogenomskinliga och svarta, eller mörkt bruna stenar, är de billigaste, och förekommer ofta i storlekar kring 1 carat. De dyraste stenarna är kristallklara, ljusare till färgen och har röda gnistor. Dessa stenar är ofta ytterst små och kostar flera tusen dollar per carat.

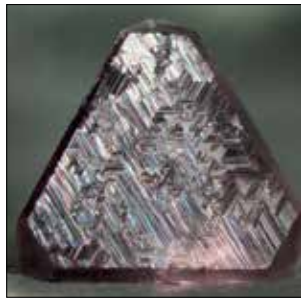
6. Dumortierite

DUMORTIERIT, namngiven efter den franska paleontologen Eugene Dumortier (1803-1873), är en karaktäristiskt ogenomskinlig, blå sten. Vanligtvis liknar den lapis lazuli av lägre kvalitet och används för porlinsstillverkning.

I mycket sällsynta fall hittas denna sten i form av genomskinliga kristaller. De extremt sällsynta blå ädelstenar som kan slipas ur

dessa kristaller, är både vackra och värdefulla, och har dessutom en hårdhet som sträcker sig från 7 och ända upp till 8,5.

Oftast kommer ädelstenarna från ädelstensrika Brasilien, där de allra största väger uppemot 4 carat. Det vanliga är däremot en vikt mellan 0,10 och 0,20 carat.. I Italien kan kristaller påträffas i form av vackra, genomskinliga blå nålar med en längd på 3 cm.

5. Chambersit

CHAMBERSIT är den kanske mest fascinerande ädelstenen på listan. I samband med upptag av stensalt ur så kallade saltdomer – ansamlingar av salt nere i berggrunden likt oljereserver – hittas flera olika saltmineral, bland annat halit, anhydrit och gips.

Alla är de vanliga, och äger saltmineralens typiska kännetecken – de är mycket mjuka.

År 1957 stötte man på något mycket underligt vid en saltdom i Chambers County, Texas, där saltet var 100-150 miljoner år gammalt. Från 700-800 meters djup i bergskanalen kom kristaller upp, som var små, trekantiga och lila.

Kristallerna visade sig vara ett oupptäckt saltmineral, en blandning av mangan, bor, syre och klor, men uppvisade – förvånande nog – samma hårdhet som bergkristall. Mineralen döptes sedermera till chambersit efter området för fyndet.

Numera har chambersit påträffats vid tre olika saltdomer i USA, en i Ukraina och en i China, och vackra ädelstenar slipas ibland ur de millimeterstora kristallerna.

Det kan vara värt att ta en tripp till saltdomerna där chambersiter hittas. De små kristallerna, om du hittar dem, betingar nämligen ett pris på mellan 20 och 200 dollar styck. Finast är de utan inneslutningar och med ljusare lila färg.

4. Grandierit

I MAJ ÅR 2000 köpte den kanadensiske gemmologen Murray Burford en blågrön råkristall på Sri Lanka. Efter att ha sett underliga linjer i spektroskopet skickade han den till sliparen, och den 0,29 carat tunga ädelstenen visade sig vara en grandierit.

Ett märkvärdigt resultat, då grandieriter bara hade påträffats som halvgenomskinliga små kristaller tidigare, så långt bort som på Madagaskar vid Afrikas östkust.

Mer förklarligt blir fyndet först om vi går tillbaka 230 miljoner år i tiden. Då, under superkontinenten Gondwanas tid, satt nämligen Sri Lanka och Madagaskar ihop, och Grandieritfyndet på Sri Lanka tros ha legat inte mer än 6 mil ifrån den klassiska fyndlokalen på Madagaskar.

Detaljerna kring Murray Burfords ädelsten på 0,29 carat publicerades i ädelstenvärldens största tidskrift *Gems & Gemology* 2003. Denna sten är än idag den sannolikt största grandieriten som är fri från inneslutningar för blotta ögat, men förmodligen existerar ytterligare några hundra fasetterade stenar med sämre klarhet världen över.

3. Musgravit

MUSGRAVIT är nära släkt med taaffeit och har därmed också en hårdhet på 8,5. Även om taaffeit är sällsynt så är musgravit sällsynnare.

Det första exemplaret hittades i Musgrave Ranges i södra Australien 1967. Därefter har sporadiska fynd på Sri Lanka, Tanzania, Grönland och Antarktis gjorts, men så sent som 2006 hade ändå inte mer än 20 exemplar påträffats. I dag existerar förmodligen ett antal hundra exemplar, och ett av de största, en mörkviolett sten på 3,69 carat, finns till salu för nära 20 000 dollar.

2. Prismaticin

HISTORIEN BAKOM den här intensivt gröna ädelstenen började år 2007 i Usambarabergen i Tanzania. De nyfunna, gröna kristallerna hade en hårdhet mellan 6,5 och 7, och troddes först vara kornrupin, en annan sällsynt ädelsten.

Mycket riktigt var den kemiska sammansättningen snarlik, men det nyfunna materialet innehöll dessutom grundämnet bor, vilket istället identifierade det som mineralet prismaticin, en stensort känd sedan 1886 och namngiven efter sin prismatiska kristallform.

Det visade sig att de gröna kristallerna från Usambarabergen färgats gröna tack vare små mängder vanadin i berget. Sammanlagt 63 ädelstenar tros ha slipats ur kristallerna, och sedan dess har inget ytterligare material påträffats.

1. Hibonit

DET EXISTERAR IDAG bara en ädelstenssort, vars slipade exemplar går att räkna på fingrarna. Hiboniten, upptäckt av prospektören Paul Hibon, hade fram till 2009 bara påträffats i form av ogenomskinliga, svarta kristaller och korn.

Under 2009 påträffades två gulbruna kristaller, en på 0,23 gram och ytterligare en på 0,71 gram, i burmesiska Mogok och nådde i slutet av året Asian Institute of Gemological Sciences (AIGS) i Bangkok. Där kunde de gulbruna kristallerna med hårdhet på 7,5 identifieras som de två första hiboniterna av ädelstenskvalitet.

Hibonit har utöver Burma och opaka kristaller från Madagaskar påträffats i flera meteoriter äldre än solen.

Idag tros totalt 10 fasetterade ädelstenar existera. Den ursprungliga kristallen på 0,71 gram är än idag den största, och finns i skrivande stund till salu för 8 000 euro.

Stort tack till Scott Davies, Dr Laurent Sikirdji, Barbra Voltaire, Alexandra Woodmansee, Murray Burford, Brad Payne, Rick Kennedy och Rob Lavinsky för diskussion och bilder.